

Zdzisław J. Kijas

Zaśnięcie i wniebowzięcie Maryi w pismach dominikanów

Salvatoris Mater 7/1, 443-447

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogusław Kochaniewicz, *docente stabile* Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza *Angelicum* w Rzymie, znany jest w polskim środowisku teologicznym. Z dużą regularnością ukazują się jego artykuły w polskich czasopismach, głównie zaś w kwartalniku mariologicznym „Salvatoris Mater”. Poddaje analizie patrystyczne i dominikańskie teksty mariologiczne. Interesuje się mariologią średniowieczną, współczesną mariologią polską i ogólnościową. Bliskie są mu zagadnienia liturgiczne, miejsce, rola i formy kultu maryjnego.

Recenzowana pozycja sytuuje się doskonale w obszarze dotychczasowych poszukiwań ojca Kochaniewicza. Autor zajął się w niej zagadnieniem zaśnięcia i wniebowzięcia Maryi, rozważając ten temat w oparciu o analizę pism autorów dominikańskich XIII wieku. Należy bowiem zauważyć, że aczkolwiek prawda dogmatyczna o Maryi wziętej do nieba z duszą i ciałem jest najmłodsza „prawdą” maryjną, zdefiniowaną dogmatycznie przez Piusa XII w 1950 r., ciągle jeszcze wymaga teologicznego pogłębienia i uściślenia odpowiedzi na pytanie, jaki był ziemski „koniec” życia Maryi? Między innymi teologa pyta się o głębsze wyjaśnienie słów definicji dogmatycznej, która mówi, że *po zakończeniu ziemskiego życia z duszą i ciałem została wzięta do chwały niebieskiej*¹. Bliższe rozjaśnienie tego zagadnienia jest przedmiotem analiz B. Kochaniewicza w niniejszej pozycji. Jego zamiarem jest możliwie całościowe spojrzenie na wspomniane wyżej dwie prawdy maryjne w świetle rozważań trzynastowiecznych teologów swojego zakonu. Już z tej racji niniejsza pozycja jest ważna, bowiem nie posiadamy takiego opracowania w dotychczasowym piśmiennictwie teologicznym.

Jasna, przejrzysta, systematycznie rozwijająca się myśl i spójna struktura pozycji przynosi refleksję nad myślą patrystyczną, apokryficzną i teologiczną (zachodnią), aby skupić się następnie na analizie tekstów dominikańskich. Było to zadanie trudne. Szczegółowa analiza licznych i trudnych tekstów, powstałych w innym czasie i odmiennym od współczesnego kontekście kulturowym, redagowanych w języku

Zdzisław J. Kijas OFMConv

Zaśnięcie i wniebowzięcie Maryi w pismach dominikanów*

SALVATORIS MATER
7(2004) nr 1, 443-447

* B. KOCHANIEWICZ OP, *Zaśnięcie i Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny w pismach dominikanów XIII wieku*, Rzym 2004, ss. 412.

¹ BF VI, 105.

łacińskim i opublikowanych dawno temu, stawia wysokie wymagania przed badaczem. Była ona jednak konieczna, zdaniem autora, który uzasadnia ją w następujących słowach: *Współczesna refleksja teologiczna nad Wniebowzięciem Matki Bożej, ukształtowana po ogłoszeniu dogmatu w roku 1950, skoncentrowała się na przebywaniu Maryi z duszą i ciałem w niebieskiej chwale, pomijając kwestię Jej śmierci. [...] Pomimo iż ze strony Urzędu Nauczycielskiego Kościoła czynione są próby podejmowania kwestii śmierci i antycypowanego zmartwychwstania Matki Chrystusa, to jednak zagadnienie to jest nadal nieobecne we współczesnym kaznodziejstwie maryjnym. Niniejsza praca, oprócz analizy historycznej zagadnienia, pragnie przybliżyć współczesnemu czytelnikowi, jedną z poszczególnych interesujących kwestii średniowiecznej mariologii, ufając, że osiągnięte owoce staną się pomocne we współczesnej refleksji nad Wniebowzięciem Błogosławionej Dziewicy* (s. 1).

Autor rozprawy poddał analizie pisma trzynastowiecznych dominikanów. Pomiął jednak inne podejmowane przez nich zagadnienia, skupiając się wyłącznie na temacie wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Jedną z przyczyn był fakt, że dotychczas nie ukazało się pełne opracowanie tej tematyki, zarówno w literaturze polskiej, jak i zagranicznej. Jest to zatem wyjątkowa nowość omawianej pozycji. W przypadku doboru źródeł ojca Kochaniewicza nie interesują wszystkie dominikańskie pisma tego okresu. Swoją uwagę skupia wyłącznie na tych tekstach, które oczekiwały się krytycznego opracowania i zostały wydane. Wśród autorów spotykamy nazwiska osób znanych i mniej znanych, czy całkiem dla nas obcych. Tak więc obok Bernarda Gui czy Jakuba z Voragine, Peregryna z Opolą, są także Bartłomiej z Trydentu czy Wiliam de Luxis.

Do przeanalizowania tak bogatego materiału autor skorzystał z metody analityczno-syntetycznej. Użycie tej metody pozwoliło mu poddać dość skrupulatnej analizie bogaty wachlarz pism - m. in. teksty o charakterze hagiograficznym, homiletycznym, liturgicznym, egzegetycznym oraz dogmatycznym. Ich bogata różnorodność świadczy o wieloaspektowym podejściu do teologii asumpcjonistycznej przez dominikańskich pisarzy trzynastowiecznych. Praca składa się z czterech nierównych części. Pierwsza z nich obejmuje cztery rozdziały, część druga - trzy, część trzecia - cztery rozdziały i część czwarta wyłącznie dwa rozdziały. Każdy z nich otrzymał dodatkowy podział w formie punktów i mniejszych jednostek tematycznych.

Część pierwsza. Autor omawia w niej historię kształtowania się prawdy o wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny. W rozdziale pierwszym zatrzymuje się nad zagadnieniem zaśnięcia i wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w świetle najnowszych badań. Analizuje stanowisko M.

Jugie, szkoły franciszkańskiej z Jerozolimy, stanowisko E. Cotheneta i S. C. Mimouniego, stanowisko M. van Esbroeck i S. J. Shoemakera. Każde z tych stanowisk jest zaprezentowane i poddane krytyce. W rozdziale drugim autor omawia temat zaśnięcia i wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w pismach Ojców Kościoła. Podaje bardzo bogatą listę Ojców, zarówno wschodnich, jak zachodnich, analizując ich stanowisko w powyższej kwestii. Rozdział trzeci zawiera temat zaśnięcia i wniebowzięcia Maryi w literaturze apokryficznej. Otwiera go krótka historia badań apokryfów asumpcjonistycznych, charakterystyka najważniejszych apokryfów asumpcjonistycznych, po czym następuje bardziej szczegółowy opis zawartości apokryfów tradycji syryjskiej, tradycji greckiej i tradycji łacińskiej. W rozdziale czwartym autor opisuje kwestię zaśnięcia i wniebowzięcia Maryi w pismach teologów Kościoła Zachodniego do XII wieku. Rozdział ten obejmuje obszerną listę pisarzy zachodnich, w tekstach których pojawiają się wątki asumpcjonistyczne.

Część druga. W tej części autor zatrzymuje się nad wniebowzięciem Maryi Panny w pismach dominikanów XIII wieku. Rozdział pierwszy, który ma charakter wprowadzający, podzielony został na mniejsze jednostki według charakteru pism, w których pojawia się tematyka asumpcjonistyczna. Autor wyszczególnił zatem pisma o charakterze hagiograficznym, kazania, *mariale*, *commentaria super IV libros Sententiarum*, komentarze do *De divinis nominibus* Pseudo-Dionizego Areopagity, komentarze do ksiąg Pisma Świętego i pozostałe dzieła. Każdy z wyszczególnionych gatunków obejmuje określoną liczbę autorów, uprawiających go. Rozdział drugi tej części podejmuje kwestię zaśnięcia i wniebowzięcia Maryi w pismach dominikanów XIII wieku. Z kolei rozdział trzeci porusza kwestie teologiczne związane z zaśnięciem i wniebowzięciem. Są one następujące: śmierć Maryi, niezniszczalność ciała, antycypowane zmartwychwstanie Maryi, czas zmartwychwstania, przyjęcie Maryi do nieba, uwielbienie ciała Maryi i pojęcie nieba w pismach dominikańskich.

Część trzecia. Obejmuje źródła prawdy o wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny w pismach dominikanów XIII wieku. Rozdział pierwszy zawiera interpretację Pisma Świętego w asumpcjonistycznych pismach dominikanów, natomiast w rozdziale drugim autor odnosi się do opowiadań apokryficznych w asumpcjonistycznych pismach dominikanów. Rozdział trzeci dotyka tradycji patrystycznej w asumpcjonistycznych utworach dominikańskich i rozdział czwarty, ostatni, opisuje doświadczenie mistyczne Elżbiety z Schönau w asumpcjonistycznych pismach dominikanów.

Część czwarta zatytułowana została „Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny w liturgii Kościoła Zachodniego” i składa się z dwóch rozdziałów. Pierwszy omawia genezę święta wniebowzięcia Maryi w liturgii Kościoła. Autor skupia się na czterech tematach, tj. na: 1) początkach święta Zaśnięcia Matki Bożej w Kościele Wschodnim; 2) przyczynach ustanowienia święta Zaśnięcia i Wniebowzięcia NMP; 3) początkach święta Zaśnięcia i Wniebowzięcia Maryi w Kościele Zachodnim; 4) przedmiocie święta Wniebowzięcia Maryi i 5) Mszy *De Assumptione Sanctae Mariae* w księgach liturgicznych IX-X wieku. Rozdział drugi czwartej części charakteryzuje wniebowzięcie Maryi w liturgii dominikańskiej.

Konstrukcja rozprawy odpowiada założeniom badawczym. Wydaje się jednak, że słuszniej byłoby tematykę części trzeciej, dotyczącą „źródeł prawdy o Wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny”, omówić w części drugiej, w której poruszone jest zagadnienie samej prawdy wniebowzięcia. Tymczasem, spoglądając od strony metodologicznej, część druga łatwiej pasuje do części trzeciej. Źródło wyprzedza bowiem strumień, który z niego wypływa i użyźnia ziemię, przez którą przepływa.

Każde z podejmowanych zagadnień autor omówił solidnie, obficie odwołując się do źródeł. Dużą wartość posiada wstęp i zakończenie niniejszej pozycji. Jej autor z dużą erudycją i wnikliwością opisuje zjawiska związane ze swoim tematem, tzn. kwestie odnoszące się do wniebowzięcia Maryi, jakie są obecne w pismach ojców Kościoła, literaturze apokryficzej, w tekstach teologów Kościoła Zachodniego do XII wieku i w trzynastowiecznych opracowaniach dominikańskich.

Rozprawa ma wewnętrzną logikę. Autor poddaje dość skrupulatnej analizie dostępny sobie materiał, prawidłowo go omawia, konsekwentnie analizuje i wyciąga właściwe wnioski. Z tych względów jest to więc praca wartościowa.

W konkluzji pracy jej autor stwierdza, że przeprowadzone analizy skłaniają do podania aspektów pozytywnych i negatywnych tekstów asumpcjonistycznych dominikańskich autorów. Pisze więc: *Pomimo godnych podziwu rezultatów, osiągniętych przez refleksję średniowiecznych teologów, kariologia dominikańska nie jest wolna od pewnych mankamentów. Asumpcjonistyczne teksty ukazują Błogosławioną Dziewicę u boku Syna, wstawiającą się za swoim ludem, ukazując Ją niemal na równi z Chrystusem. Kwestie antropologiczne pojawiają się bardzo rzadko i były traktowane w sposób niewystarczający. Wystarczy zauważyć, iż zagadnienie jakości uwielbionego ciała Maryi w niebie nie zostało w ogóle dostrzeżone. Natomiast kwestia obecności Maryi Wniebowziętej w tajemnicy Kościoła była traktowana bardzo powierzchownie. Pomimo to należy podkreślić, iż wspomniane mankamenty były obecne nie tylko*

w doktrynie maryjnej dominikanów, lecz charakteryzowały całą średnio-wieczną kariologię (s. 382).

Obok wielu aspektów pozytywnych należy zgłosić kilka uwag o charakterze krytycznym. Są to najpierw uwagi natury formalnej. Po pierwsze tekst ze strony 127-128 został powtórzony na stronie 135-136. Po drugie w pracy spotykamy się z częstym przytaczaniem tych samych autorów, jak również z powtarzaniem identycznych lub bardzo podobnych treści w odniesieniu do niektórych pisarzy, chodzi o Pseudo-Alberta (ss. 134 i 136) czy Jakuba z Voragine (ss. 125 i 133). Po trzecie zauważa się pewien brak konsekwencji w zapisie prac, z których korzysta o. Kochaniewicz. Z zasady autor stosuje bowiem łacińską wersję tytułów zbioru kazań, podczas gdy na stronie 132 ogranicza się do podania wyłącznie wersji polskiej pozycji, gdy tymczasem wersja oryginalna funkcjonuje wyłącznie w języku łacińskim. Po czwarte w trakcie lektury natknąłem się na kilka niejasnych sformułowań, m. in. na str. 29, 105, czy 312.

Wydaje się jednak, że dodatkową wartością publikacji byłoby uwzględnienie opinii teologów wschodnich na temat zaślnięcia i wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. To właśnie teologia prawosławna, kładąc mocny akcent na zagadnienie zaślnięcia Najświętszej Maryi Panny, pomija czy przemilcza kwestię Jej cielesnego wniebowzięcia, co dogmatycznie zdefiniował w 1950 roku Kościół katolicki.

Poczynione wyżej uwagi krytyczne w niczym nie naruszają obiektywnej wartości publikacji Bogusława Kochaniewicza OP. Autor podjął trudny temat, oparł go na materiale źródłowym, przybliżając go polskiemu czytelnikowi. Wprowadził jednocześnie temat zaślnięcia i wniebowzięcia Maryi na forum teologicznej dyskusji, przynajmniej wśród polskich mariologów.